

TİMURLU ORDUSUNDA KULLANILAN CEZA YÖNTEMLERİ

Araş. Gör. Ensar MACİT

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

Özet: Bu çalışmada, Timurlu Devleti'nin ordudaki suçlara karşılık cezalandırmaları ele alınacaktır. Cezalandırmalara neden olan suçlar tespit edilerek, cezalandırmaların amaçları, uygulanışları ve yöntemleri yaşanmış olan olaylarla örneklendirilecektir. Maksadımız, tüm bu tespitleri yaptıktan sonra bu cezalandırmaların sonuçlarını ve Timurlu ordusuna olan etkilerini ortaya koymak olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Timurlu Devleti, Ordu, Cezalandırma.

THE PUNISHMENT METHODS USED IN TIMURID ARMY

Abstract: In this work, the punishments against the crimes in the army of the Timurid State will be discussed. By determining the crimes which cause the punishments, the aims, the application and the methods of the punishments will be exemplified with the real life events. Our aim will be to reveal the results of these punishments and the effects to the Timurid army after doing all these determination.

Keywords: Timurid State, Army, Punishment.

Giriş

İnsanlık tarihinden bu yana suçun olduğu her yerde ceza da olmuştur. Bu cezalandırma yöntemleri ve cezalandırmalar zamanla ortaya çıkan yasa veya yasaklarla düzenlenmiştir.¹ Türk-Moğol bozkır göçebelerinin imparatorluk kurmasındaki en büyük unsur fetih orduları idi. Timurlu ordusunun şekillenmesinde Cengiz Han'ın askeri teşkilatı ve yarası etkin rol oynadı. Ancak Cengiz Han'ın da kendi askeri teşkilatını ve yarasını oluştururken bozkır Türk devletlerinin teşkilatını ve Türk töresini esas aldığını bilmekteyiz.² Türk- Moğol bozkır devletlerinin orduları ve savaşları konusunda tüm batı ve doğu kaynakları övgü ile bahsetmektedirler. Bu övgüyü ziyadesiyle hak eden devletlerden birisi de şüphesiz Timurlu Devleti idi. Timurlu nüfuzunun sağlanmasında Timur'un askerî deha olması büyük bir etkendi. Her ne kadar Maveraünnehir'den hareketle Delhi'den Moskova'ya, Orta Asya'nın Tiyen Şan dağlarından Anadolu'da Toros dağlarına kadar tüm

¹ Cüneyt Kanat, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yay, İstanbul 2010, s. 18.

² Ensar Macit, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015, s. VII; İbrahim Onay, "Cengiz Han'ın Devletinde Türk Kültürünün Etkisi ve Katkısı", *Turkish Studies*, 7/4, Ankara 2012, s. 2050, 2052.

Avrasya'yı hâkimiyeti altına almasında katı disiplin ile hükümdarına bağlı olan Timurlu ordusu olsa da bu disiplini sağlayan önemli bir unsur da ordudaki cezalandırma meselesiydi.

Bir Bozkır İmparatorluğu olarak Timurlu Devleti'nde ordudaki mirzaların, emirlerin, beylerin, erlerin ödüllendirilmesi yanı sıra işledikleri suçlar, ihanetler veya başarısızlıkları nedeniyle de cezalandırmalar gerçekleştirilirdi. Bu cezalandırma usulleri suçu işleyen kişinin işlediği suç ve rütbesine göre değişirdi. Nitekim emirlerin, beylerin cezalandırılmasında daha farklı usuller gözetilirdi. Kendisini Moğol Cengiz Han'ın soyuna dayandırma gibi bir çaba içerisine sokan Timur, Cengiz Yasası'na büyük önem veriyordu. Saltanat işini töre ve yasaya bağladığını belirten Timur, Cengiz Han'ın cezalandırma yöntemlerine de benzer uygulamalar yapardı. Timurlu Devleti'nde bir beyin belirli bir zamanda hükümdarın emirlerini yerine getirmede başarısızlığı görülürse, bu askeri başarısızlık onun cezalandırılmasına neden olurdu. Cezalandırma tarzı emirin elinde bulunan bölgeyi istila etmek veya sahip olduğu mal varlığına el koymak veyahut ilerisi için basit bir ikaz şeklinde olurdu. Ayrıca emire verilmiş olan tarhanlık³ veya suyurgal⁴ varsa bu imtiyazlar elinden alınırdı. Herhangi bir meydan okuma halinde verilmiş olan imtiyazlar geri alınırdı. Cengiz Han Yasası'nda da görülen cezalandırma usulünde en fazla dikkat çeken yasa, emirlerin veya komutanların dokuza kadar suçlarının affedilmesidir. Bu cezalandırma usulü Timurlu Devleti'ne de yansımıştı. Emirler, beyler soy ve rütbelerinden dolayı imtiyazlardan faydalandıkları gibi kovuldukları, öldürüldükleri, cezalandırıldıkları, para cezasına çarptırıldıkları da olurdu.⁵

CEZALANDIRMA YÖNTEMLERİ

Timurlu Devleti'nde cezalandırma yöntemleri arasında dayak, huzura belirli bir süre alınmama, görevden azl, rencide ve teşhir etme, gözlere mil çekme, Mekke'ye gönderme, levâzım tedariki, idaresi zor olan bölgeye yönetici olarak gönderme, ganimete el koyma ve son olarak ölüm cezası gibi cezalandırmalar yer alırdı. Cezaların uygulanmasında soy ve rütbelere göz önünde bulundurulurdu. Dolayısıyla suçun kimin tarafından işlendiği de önemliydi. Cezalandırma usulleri, Timurlu hükümdarları arasında farklılık arz ederdi.

Mirzaların Cezalandırılmaları

Mirzaların cezalandırılmasında suçlarına göre dayak atılmak, azl edilmek, gözlerine mil çekilmek veya öldürülmek gibi cezalandırma usulleri göze çarpmaktadır. Osmanlı devletinde de çoğu defa görülen hanedan üyelerinin yay kirişi ile boğularak öldürülmesi olayı Timurlu

³ Türk-Moğol devletlerinde üst rütbeli emirlere, komutanlara verilen imtiyazlardı. Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ali Ahmetbeyoğlu, "Tarhan", *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 19-20.

⁴ Suyurgal hakkında geniş bilgi için bkz. Kâzım Paydaş, "Moğol ve Türk İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması", *Bilig Dergisi*, sayı: 39, (Güz) 2006, s. 195-216.

⁵ Mansura Haider, "Timurlular Devletinde Hakimiyet Anlayışı", (Çev. Ekrem Memiş), *Türk Kültürü-Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, XXII/ XXV, Ankara (Eylül) 1984, s. 627-631.

Devleti'nde de mevcuttu. Nitekim Türklerde hanedan üyelerinin kanı kutsal sayıldığı için kanlarının akıtılmasından ziyade yay kirişi ile boğularak öldürülürdü.⁶ Ancak bu durum Emir Timur zamanında görülmemeyen, daha çok onun haleflerinin saltanatları döneminde görülen bir olaydı.

Timur, mirzaların suçlarını görmezden gelir veya onlara hafif cezalar verirdi. Sopa attırmak, belirli bir süre huzuruna almamak, azl etmek gibi onları basit cezalandırma usulleriyle cezalandırırdı. Timur böyle durumlarda daha çok suçu mirzaların danışmanlarına, emirlerine bağlardı. Mirzaların başarısızlıkları genelde onların maiyetindeki acem bürokratlara yüklenirdi. Nitekim 1396 yılının güzünde Miranşah Hoy yakınlarında avlanırken bir geyik görmüş ve onu canlı yakalamak istemişti. Ancak attan düşerek yaralandı ve bir süre hareketsiz kaldı. Sürekli bayılıp ayılan Miranşah'ın tedavisi de yanlış yapıldığı için beyinde bir hasar oluştu. Bu hasarın neticesinde ise uygunsuz davranışlarda bulunuyordu. Gece gündüz içki içip eğlence ile meşgul olan Miranşah, bazen günahsız halkın kanını döküyor bazen de hak etmeyen kişilere devlet hazinesinden büyük mallar veriyordu.⁷ Bu halde iken bir gün eşi Hanzâde'ye küfürler ve dokunaklı sözler söyleyip iftiralara etti. Hanzâde bu hakaret ve küfürlere dayanamayarak 1396-1397 yılında Semerkand'a gitti. Bu sırada Timur Hindistan'dan dönmüş bulunuyordu. Hanzâde daha Semerkand'a gelmeden Timur'un kulağına Tebriz'de fitne hareketlerinin olduğu haberi gelmişti. Hanzâde, Timur ile mülakat ederek durumu anlattı ve eğer önüne geçilmezse Miranşah'ın isyan bayrağı açabileceğini, devlet hazinesine ait olan malların tamamını keyfi olarak beylerine dağıttığını söyledi.⁸ 7 yıllık seferin⁹ sebebi olarak da görülen bu durum üzerine Timur ordusu ile birlikte Rey ve Şehriyardan geçtiği sırada Miranşah gelerek huzura çıkmak istedi. Fakat Timur saltanata hanel getirdiği gerekçesi ile onu ilk gün kabul etmedi. İkinci günün sabahı ise huzuruna çağırarak onu bağrına bastı fakat yine de çok fazla iltifat etmediği gibi Miranşah'ın sunduğu hediyelere kötü davranışlarından ötürü bakmadı. Timur, durumun araştırılması için Timur Hoca Ak

⁶ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 109.

⁷ Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur- Zafernâme*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yay, İstanbul 2013, s. 322; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, (I. Ciltte 4-6.ciltler), (nşr. Abbas Zeryab), İntisarat-ı İlmî, Tahran, 1358, s. 1091; Handmîr, *Habibü's-Siyer*, III, (nşr. Celâleddin-i Humayî), Tahran 1362, s. 481; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 2011, s. 1-2; Mu'inuddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'inî*, Tahran 1957, s. 372; Hurşah Bin Kubâd el-Hüseynî, *Târîh-i Kutbî*, (5. Kısım), (mürettib Seyyid Mücahid Hüseyin Zeydi), Yeni Delhi 1965, s. 190-191; Muhammed Yusuf Vâle İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn (Târîh-i Timuriyân ve Türkmânân)*, Tahran 1379, s. 260-261; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, s. 23; Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay, Ankara 1989, s. 62; Seyidağa Onullahi, *XIII-XVII Esrlerde Tebriz Şeheri*, Elm Neşriyyatı, Bakü 1982, s. 88.

⁸ Ruy Gonzales De Clavijo, *Kadiz'den Semerkant'a Seyehatler*, (çev. Zeynep Ertan), Pozitif Yay, İstanbul 2008, s. 167-168; Yezdî, *Zafernâme*, s. 323-324; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, s. 1091; Handmîr, *Habibü's-Siyer*, s. 482; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s. 2; Aka, *Timur ve Devleti*, s. 23; Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s. 262-263; Fasîh Ahmed b. Celâleddîn Muhammed Havafî, *Mücmel-i Fasîhî*, III, (nşr. Mahmud Ferruh), Meşhed 1239, s. 140.

⁹ Timur'un 7 yıllık seferi ile ilgili tafsilatlı bilgi için bkz. Gürsoy Solmaz, "Timur ve Seferleri", *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, s. 540-553.

Buga ve Celal İslâm'ı¹⁰ Tebriz'e göndermişti. Bu emirler Tebriz'e gelerek tahkik yaptılar ve hemen naipleri ve muhassılları tutukladılar. Divan defterlerine el koyarak divan-ı âlâ-i has'a ait olan ve Miranşah tarafından dağıtılan "dü denge" vergilerini¹¹ inceleyerek detaylı bir şekilde rapor ettiler. Bunun üzerine Timur 1399-1400 yılında Azerbaycan'daki yaşanan gelişmelerin faturasını Miranşah'ı bu durumlara sevk eden gruba kesmeye karar verdi ve derhal cezalandırılmalarını emretti. Bu kişiler arasında Tebriz'in önde gelen müzisyenleri, ilim adamları ve sanatçıları başı çekiyordu. Bu kişiler arasında tüm ilim dallarında devrin en önde gelen isimlerinden olan Mevlana Muhammed Kuhistanî, müzikte çok tanınmış bir isim olan Kutbuddin Neyî, Ud konusunda usta bir isim olan Habib Udî ve ünlü müzikçi, ressam ve hattat olan Abdülmümin Gûyende önde gelen isimlerdi. Miranşah'ın çok sevdiği bu naipleri yakalanarak idam edildi. Ancak Abdülmümin Gûyende kaçarak kendini deliliğe verip ülke ülke gezerek hayatını kurtardı.¹² Bu olayın sonrasında Mirza Miranşah görevinden alındı ve bu şekilde bir ceza işlemi uygulandı.¹³

Mirzaların hafif cezalara çarptırılmasına bir örnek de Pir Muhammed'in cezalandırılması olayıdır. Pir Muhammed'in Timur'un Bağdad seferine çıkması emri üzerine hasta olduğunu bahane ederek katılmaması ve bilinmeyen amaçlarla bir takım zehirler hazırlaması neticesinde görevinden alındı ve Timur'un huzuruna getirildi. Timur, Mirza'nın danışmanları olan Şehzade Ferid ve Mübarek Hoca'yı idam ettirdi. Mirza Pir Muhammed'e ise sadece büyük divanın kararı doğrultusunda dayak cezası verildi.¹⁴ Yine Timur'un torunu olan Sultan Hüseyin, Memlûklüler ile yapılan savaşta bir grup Tacik ile ordudan kaçarak Dimaşk şehrine gitti. Mısır hâkimi Sultan Ferec'in yanına gelerek ona bağlılığını bildirdi. Sultan Hüseyin'in nökerlerinden olan Berat Hoca ve Aduk durumdan Timur'u haberdar ettiler. Sultan Hüseyin, Ferec ile yapılan savaşta Memlûklü saflarında yer aldı. Savaş esnasında Miranşah ve Şahruh'un karşısına dikilen Sultan Hüseyin, Toplak

¹⁰ Timur'un vezirlerinden olan Celal İslâm hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali Rıza Yağlı, *Timurlu Devleti'nde Vezîrler ve Vezîrlük Kurumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 229-234.

¹¹ Halktan alınan bir vergidir. Bkz. Yezdî, *Zafernâme*, s. 326.

¹² Yezdî, *Zafernâme*, s. 326; Alî Şîr Nevayî, *Mecâlisü'n-Nefâyis* II, (*Çeviri ve Notlar*), (Haz. Kemal Eraslan), TDK Yay, Ankara 2001, s. 513; İbn Arabşah, *Acâibu'l- Makdûr Fî Nevâib-i Timûr*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay, İstanbul 2012, s. 178; Havafî, *Mücmel-i Fasîhî*, s. 143; el-Hüseyinî, *Târih-i Kutbî*, s. 192-193; Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s. 265-266; Handmîr, *Habîbü's-Siyer*, s. 483; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri*, s. 65; Alî Şîr Nevayî'ye göre Abdülmümin Gûyende Timur'un Irak seferine kadar kaçtı ancak Timur'un emriyle Irak seferi esnasında yakalanarak huzura getirildi. Timur'un huzuruna çıkarıldığı sırada henüz başı vurulmadan en büyük yeteneklerinden biri olan ezber olarak bildiği Kur'ân'ı güzel sesiyle okumaya başladı. Bunun üzerine Timur onu affederek kendine nedim ve mülazım yaptı. Bkz. Nevayî, *Mecâlisü'n-Nefâyis* s. 513-514; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, s. 1092; el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s. 3; Deguignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumîsi*, (trc. Hüseyin Cahid Yalçın), VII, İstanbul 1924, s. 97; Justin Marozzi, *Timurlenk*, (çev. Hülya Kocaoluk), Yapı Kredi Yay, İstanbul 2006, s. 302.

¹³ Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 1997, s. 31.

¹⁴ Yezdî, *Zafernâme*, s. 332-333, 341-342; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, s. 1097; Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s. 280; Barthold, *Uluğ Beg*, s. 32;

Kavçin tarafından yakalanarak Timur'un huzuruna getirildi. Sultan Hüseyin yaptığı bu ihanete rağmen Şahruh'un da affedilmesi için ricada bulunmasıyla affedilerek sadece dayakla cezalandırıldı. Fakat bir müddet Timur'un huzuruna alınmadı.¹⁵

Timur'un mirzaları cezalandırma konusunda nazik davranışının kendince bir sebebi vardı. Nitekim mirzaların cezalandırılması konusunda Tüzükât-ı Timur'da birçok bilgi vermiştir. Timur'a göre mirzalar, mevcut düzen ve saltanata başkaldırırlarsa bunun cezası ölüm değildir. Hiçbir şekilde hanedan azalarına zarar verilmemesini isteyen Timur, bu düşüncelerinden dönünceye kadar onların hapsedilmesini istemiştir. Çünkü ona göre mirzaların öldürülmesi veya ağır şekilde cezalandırılması, halk arasında bozgunluğa neden olabilirdi. Yine Timur, şayet torunlar, akrabalar veya kardeşler isyan ederlerse bunların aylıklarının kesilmesi şeklinde cezaya çarptırılmasını emretmiştir.¹⁶

Timur'un mirzalara uyguladığı cezalandırma yöntemlerinin aksine Şahruh, daha katı cezalandırma yöntemlerini uyguladı. Timur'un torunu olan Sultan Hüseyin'in Memlûklü saflarında Timur'a karşı savaşması neticesinde yakalanıp sadece dayak ile cezalandırılmasına rağmen bu durum Şahruh devrinde bir facia ile sonuçlandı. Şöyle ki Timur'un ölümünden sonra Halil Sultan'ın, Sultan Hüseyin'e ordu verip sefere tayin etmesi ve Sultan'ın da bu orduya el koyarak isyan etmesi üzerine Şahruh bir toplantı yaparak, yaptığı bu hareketler karşılığında Sultan Hüseyin'in idam edilmesine karar vermişti. Nitekim Sultan Hüseyin'in başı vurularak kafa derisinin içi samanla dolduruldu. Ayrıca Şahruh, âleme ibret maksadıyla uzuvlarının her birini bir pazarın başına astırdı.¹⁷

Şahruh devrinden sonra başa geçen hükümdarlar da gayet sert bir tutum sergilediler. Şahruh'un yeğeni olan Mirza İskender isyan edince Şahruh, İskender'i kardeşi olan Rüstem'in yanına göndermişti. Ancak Rüstem, kardeşinin gözlerine mil çekince amcaları bundan memnun kalmayarak İskender'i, Rüstem'in yanından alarak öteki kardeşi Lûristan hâkimi Baykara'ya gönderilmesini istedi. Ancak Mirza İskender tekrar isyan edip Fars bölgesine saldırınca yakalandı ve Rüstem'in yanına getirildi. Rüstem bu defa daha sert bir tavır alarak onu öldürttü.¹⁸

İsyana neden olan mirzaların yanı sıra onları destekleyen hatunları da cezalandırma yoluna gidilmiştir. Ebu Said, 1447 yılında yaşı ilerlemiş olan Uluğ Bey'in annesi ve Şahruh'un başhatunu

¹⁵ Yezdi, *Zafernâme*, s. 356-358; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, s. 1099; Yücel, "Timur Tarihine Dair Araştırmalar", *Belleten*, XLII /166, TTK Yay, Ankara (Nisan) 1978, s. 274.

¹⁶ Sahibkiran Emîr Timur Muhammed Taragay Bahadıroğlu, *Timur'un Günlüğü- Tüzükât-ı Timur-*, (haz. Kutlukhan Şakirov- Adnan Aslan), İnsan Yay, İstanbul 2010, s. 92.

¹⁷ Tacü's-Selmânî, *Tarihnâme*, s. 48-50; Aka, *Mirza Şahruh*, s. 182.

¹⁸ Aka, *Mirza Şahruh*, s. 100-102.

olan Gevherşad Hatun'ü öldürttü. Buna neden olan suç ise sözde, Şahruh'un torunu olan Alâuddevle'nin oğlu Sultan İbrahim ile gizli ilişkiler kurup isyan için haberleşmesiydi.¹⁹

Emir ve Beylerin Cezalandırılmaları

Emirler ve beylerin, iş zamanlarında isyan etmeleri karşılığında cezası azl idi. Devlete zarar veren her türlü hareketleri karşılığında başka bir beye tâbi yaparak cezalandırılırlardı. Devlet işlerinde gevşeklik gösteren emirler veya beyler, işten alınır ve ceza olarak kâtip yapılırdı. Kâtip yapılan kişi, bir daha aynı hatayı yaparsa bu defa ikinci bir kez hizmete alınmazdı.²⁰ Bu da gösteriyor ki, emirler ve beylerin de Timurlu Devleti nezdinde imtiyazları vardı. Dolayısıyla Timurlu Devleti, bu kişilerin cezalandırılması konusunda daha nazik bir tavır sergileyerek onların tekrar devlet hizmetinde bulunmalarını ve devlete muti olmalarını amaçlıyordu. Ancak bazı durumlarda emir ve beylerin öldürülerek cezalandırıldıkları da olurdu.

Timur, saltanatı döneminde emirlerini ve beylerini bazı istisna olaylar dışında öldürmekten ziyade, daha farklı cezalara çarptırdığını görmekteyiz. Rencide etmek ve askerin karşısında teşhir etmek sıkça rastlanan bir cezalandırma yöntemi idi. Nitekim Timur, Harezm bölgesinde bulunan Kat hisarını muhasara ederken askerler tarafından doldurulan hendeğe Küçe Melik'in girmesini emretmişti. Ancak Küçe Melik Oğlan, hendeğe girmekten korktu ve hendeğe girmedi. Kat hisarı ve vilayeti ele geçirilince o gün hendeğe girmekten korkan Küçe Melik'e ceza olarak dayak atıldı ve eşeğin kuyruğuna bağlanarak Semerkand'a kadar böyle götürüldü.²¹

Timurlu Devleti'nde emir ve beylerin bir diğer cezalandırılmaları şekli de Mekke'ye gönderilmeleri idi. Timur'un can dostu ve dava arkadaşı olan Emir Hüseyin bilindiği gibi bir süre sonra baş düşmanı olmuştu. Timur'un kayınbiraderi de olan Emir Hüseyin ile yapılan savaşta Emir Hüseyin, teslim olmak zorunda kaldı ve Mekke'ye hacca gitmeye söz vererek kurtulmayı amaçladı. Timur her ne kadar Emir Hüseyin'in muhalefeti ve isyanına karşı öfkelenmişse de onun bu talebine sıcak baktı. Ancak Mirza Cihangir'in çevresindekiler buna izin vermemek için Emir Hüseyin'i katletmişlerdi.²²

Timurlu ordusunda emirlere ve beylere verilen başka bir ceza şekli de onlardan ordu için lazım olan levazimatın istenmesiydi. Bu hem emirlerin cezalarını çekmesine hem de ordudaki ihtiyaçların giderilmesine vesile olan bir ceza işlemiydi. Timur Karabağ'da iken 1399-1400 yılında

¹⁹ Kanat, *Suç ve Ceza*, s. 70; Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Yay, İstanbul 2007, s. 145-146.

²⁰ Sahibkiran Emîr Timur, *Timur'un Günlüğü*, s. 92.

²¹ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (çev. Necati Lugal), TTK Yay, Ankara 1987, s. 79; Yezdî, *Zafernâme*, s. 105-106.

²² Şâmî, *Zafernâme*, s. 70-71; Yezdî, *Zafernâme*, s. 96-97; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu (Attila-Cengiz-Timur)*, (çev. M. Reşat Uzman), Ötüken Yay, İstanbul 2010, s. 454; Kanat, s. 119.

Gürcüler ile yapılan savaşlarda Miranşah'ın beylerinin gönülsüz hareket etmelerinin nedeninin araştırılmasını istedi. Emir gereği Şahruh ve bazı emirler Miranşah'ın beyleri ile ilgili soruşturmanın neticesini bildirdiler ve suçlu bulunan emirlerden Hacı Abdullah Abbas ve Muhammed Kazagan'ın tabanlarına ve kaba yerlerine sopa atıldı. Gürcülerin hücumundan kaçan Yemin Hamza Apardî'nin öldürülmesi kararı verilse de beylerin araya girmesi ile sadece sopa atıldı. Yine bu kişilerden suçlarına karşılık olarak durumlarına göre 50'den 200'e kadar, durumları olanlardan ise 300 at alındı. Alınan atlar ise ordudaki yayalara verildi.²³

Timur, başarısız olan emirlere ve beylere soruşturma yaparak verilecek olan cezaları karara bağladı. Toktamış Han ile ilk karşılaşmada Maveräünnehir kalelerini ele geçirememiş ancak yağmalamıştı. Timur bunun üzerine Semerkand'a gelerek Toktamış Han'ın ordusu karşısında başarısız olan beyler hakkında soruşturma yaptı.²⁴ Sorgulamada Berat Hoca-i Kükeltaş suçlu bulundu. Onun sakal ve bıyıkları kesilerek yüzü boyandı ve başına örtü giydirilerek dolaştırıldı.²⁵ Bu tarz bir soruşturma Şahruh devrinde de yaşandı. Şubat 1427 yılında Özbekler ile yapılan savaşta emirler, Şahruh'un da yardımcı kuvvetler göndermesi ile cesaretlenmiş, fakat sayıca Timurlu ordusu üstün olsa da yenilmekten kurtulamamışlardı. Semerkand'a gelen Şahruh, divanı toplayarak Özbek Han'ı Barak ile yapılan savaş hakkında sorular sordu ve bu sorgulama neticesinde Maveräünnehir'in bütün beyleri suçlu bulundu. Divan'da bu beylere sopa vurularak cezalandırıldılar. Hatta bu sorgulamada Uluğ Bey dahi suçlu görülerek bir süre ülkenin idaresi elinden alındı.²⁶

Timur, isyan eden emir ve beylerin önce tekrardan muti olmalarını bekler ve son çare olarak onların öldürülerek cezalandırılmaları emrini verirdi. Uzun seferlere çıktıktan sonra dönüş yolundaki memleketlere uğrar, o bölge halklarının şikâyetlerini dinler ve onun yokluğunda bölgede olup bitenleri halkın ağzından dinlerdi. Timur, 7 yıllık sefer olarak adlandırılan batı seferinden dönerken Horasan'a geldiği sırada yine bu uygulamayı yapmış ve bölge halkını dinlemişti. Burada Ak Boğa ve Kara Boğa'nın isyan ettiğini, Hinduşah Şeyh'in de isyancıları yakaladığını haber alan Timur, hiç tereddüt etmeden bu asilerin ölüm fermanlarını imzaladı. Emir yerine ulaşınca bu infazlar anında gerçekleştirilerek cezalandırma hükmü uygulandı.²⁷

²³ Yezdî, *Zafernâme*, s. 331; el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s. 6-7; Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, s. 1094-1095; Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk- Bozkırların Son Göçebe Fatih-*, (çev. Zuhul Bilgin), Kitap Yay, İstanbul 2006, s. 135.

²⁴ Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilig*, 27, Ankara (Güz) 2003, s. 129.

²⁵ Yezdî, *Zafernâme*, s. 167; İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, TTK Yay, Ankara 1994, s. 61.

²⁶ Aka, *Timur ve Devleti*, s. 67; Aka, *Mirza Şahruh*, s. 137.

²⁷ Yezdî, *Zafernâme*, s. 434; Kanat, *Suç ve Ceza*, s. 81-82.

Timur döneminde mirzalara, beylere, emirlere verilen nazik cezalar Şahruh döneminde görülmemektedir. Nitekim Şahruh, saltanatında mirzaların cezalandırılması konusunda olduğu gibi emir ve beylerin cezalandırılmaları konusunda da babası gibi konusunda nazik davranmaktan kaçındı ve bu uygulamalarda daha sert bir imaj çizdi. İsyan bayrağı açan emirlere oldukça sert önlemler alan Şahruh'un cezalandırma usullerini gösteren birçok örnek vardır. Öyle ki, ayaklanıp Kerat'a sığınan ve meydan okuyan Süleymanşah'a öğütler vermişse de o, buna ikna olmamıştı. Hatta Şahruh, Cihan Melik'i, Süleymanşah'a göndermiş ancak bu ikna çabasını da umursamamıştı. Bunun üzerine Şahruh Kelat'a yöneldi. Yakalanması halinde 7 uzuvdan meydana gelen 4 unsurunu 14 parçaya ayırarak her iki parçayı ibret olsun diye bir iklime gönderilmesi emrini verdi.²⁸ Şahruh'un bu tarz cezalandırmalarına bir örnek de Said Hoca meselesinde görülmektedir. Şahruh'un emirlerinden olan ancak daha sonra isyan eden Said Hoca yakalanmış ancak Şahruh tarafından affedilmişti. Fakat bu affi daha sonra fırsat olarak gören Said Hoca, Tus ve Meşhed vilayetine giderek divan-ı âlâ'nın mal ve gelirlerine el koydu. Bunun üzerine Şahruh, ordusunu hazırlayarak üzerine göndermesiyle Said Hoca, Mazenderan hâkimi Teberrük Padişah'a sığındı. Şahruh'un asileri istemesi ve buna olumsuz yanıt alması nedeniyle Şahruh, Mazenderan'a sefere çıktı. Teberrük Padişah yenilince Harezm'e kaçtı ve Said Hoca ise Fars bölgesi hâkimi Pir Muhammed'e sığındı. Şahruh, Pir Muhammed'e elçi göndererek asi Said Hoca'yı istedi ve istek kabul edilince Said Hoca gönderildi. Said Hoca'nın bu ihaneti karşılığında boynu vurularak infaz edildi.²⁹

Saltanat kurmak için isyan eden ve Ömer Şeyh'in oğlu Pir Muhammed'i çadırında öldüren Emir Hüseyin Şerbetdar'ın akıbeti korkunç bir ölüm oldu. Emir Hüseyin Şerbetdar, kaçarken Emir Sadık'ın eline düşmüştü. Emir Sadık, Emir Hüseyin Şerbetdar'ın kulağını kesti ve onu ilk olarak Şeyh Sadi'nin mezarının olduğu yere götürüp sakal ve bıyığını kestirdi. Ardından Emir Hüseyin Şerbetdar bir kadın gibi giyindirilerek öküze bindirilip öylece Mirza İskender'e gönderildi.³⁰ Mirza İskender, bu isyan bayrağını çekip cinayet işleyen emirin sağ gözünü kendi eliyle çıkardı ve sopa ile dövülerek öldürülmesi emrini verdi.³¹

Timurlu hükümdarların mirza ve emirleri cezalandırma usulleri arasında birde bu kişileri idaresi zor olan bölgelere emir olarak atama vardı. Bu cezalandırma bir asiden kurtulmanın en kolay yoluydu. Çünkü böyle bir bölgeye verilen emirlik neticesinde âsi bir halkla karşı karşıya kalan emirler ya canından oluyordu ya da o bölgenin sıkıntıları arasında hareket dahi edemiyordu.

²⁸ Tacü's-Selmânî, *Tarih-nâme*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 1999, s. 51-52.

²⁹ Tacü's-Selmânî, *Tarih-nâme*, s. 64-69.

³⁰ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't- Tevârih*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yay, Ankara 2006, s. 74-75.

³¹ Handmîr, *Habibü's-Siyer*, s. 574; Aka, *Mirza Şahruh*, s. 61.

Nitekim Emir Cihangir, Sultan Hüseyin'in inayetine kaybedince sıkıntılı günlere düşmüştü. Halkın sevgisinden mahrum etmek için sultan, onu Turşiz valisi olarak tayin etti. Ne var ki Turşiz halkı isyankâr bir toplumdur ve onları kontrol edebilmek oldukça zor bir işti. Çok geçmeden Cihangir'den usanan ahali, Sultan Hüseyin'in de isteği üzerine onu öldürdü.³²

Askerlerin Cezalandırılmaları

Askerin cezalandırılması ise biraz daha ağırdır. Orduda bulunan askerin harpte ihanet etmesi, düşmana kaçması, kumandanını dinlememesinin cezası kesinlikle ölümdür. Gerek harpte, gerek hazarda yerini terk eden askerin cezası yine ölümdür. Savaşta kaçmak büyük bir suç sayılır ve kaçanlara ölüm cezası uygulanırdı. Şayet kaçmasında bir mazeret görülürse, hissesine düşen ganimetine el konurdu. Harp esnasında veya barış zamanında halka zulmeden, haksızlık yapan askere zulmü ve yaptığı haksızlık mutlaka iade edilirdi.³³ Moğol askerî teşkilatına göre toplanma yerine hemen gidilmezse askere ağır cezalar verilirdi. Ayrıca sefere çıkarken lüzumlu olan teçhizatı bulunmayan askerler cezalandırılırdı. Bu uygulama, Timurlu Devleti ordusunda da görülen bir uygulamaydı.³⁴ Askerler arasında haddini aşarak alt dereceli kişilere zulmedenler, zulme uğrayan kişilere teslim edilirdi.³⁵

Timurlu Devleti'nde hanımlar devlet yönetiminde söz sahibi değillerdi. Ancak hanımlar bazen Timur'un gazabına uğrayan şehzadelerin cezalarını hafifletmeye muvaffak olurlardı.³⁶

SONUÇ

Bozkır İmparatorluğu olan Timurlu Devleti, bozkır geleneklerini benimseyerek kendinden önceki bozkır kavimlerinin askeri birikimlerini benimsedi. Timur, kurmuş olduğu devletin teşkilatını düzenlerken Cengiz Yasası ve Türk töresini göz önünde bulundurdu. Bu sayede 3 Yıllık, 5 Yıllık ve 7 yıllık seferleri gibi uzun soluklu seferlerde askeri teşkilat konusunda zorluk yaşamadan fetihten fethe koştu. Ordunun disiplinini sağlamak konusunda yaptığı ödüllendirmelerin yanı sıra verdiği cezalarla da ordunun kendine ve emirlerine bağlılığını sağladı. Verilen bu cezalar, Cengiz Yasası, Türk töresi ve Timur'un kendi tüzükâtının harmanlanması ile oluşturulan cezalardı. Cezalandırmalar genelde caydırıcı olup askeri teşkilatın içerisinde yer alan unsurların bağlılığını esas almaktaydı. Dolayısıyla savaşta ve hazarda ordunun en rütbelisinden en rütbesizine kadar tüm ordu unsurları sorumluluklarını bilir ve bu sorumluluklarını disiplinli bir şekilde yerine getirerek cezalandırılmaktan kurtuldukları gibi ödüllendirilirdi.

³² Haider, "Hakimiyet Anlayışı", s. 632.

³³ Mahmut Esat Bozkurt, *Aksak Demirin Devlet Politikası*, Gün Yay, İstanbul 1945, s. 26.

³⁴ A. Yu Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, (çev. Hasan Eren), TTK Yay, Ankara 2000, s. 161.

³⁵ Sahibkiran Emîr Timur, *Timur'un Günlüğü*, s. 92.

³⁶ Aka, *Timur ve Devleti*, s. 108.

Mirzaların suçları ve cezaları daha ziyade onların beyleri ve danışmanlarına yüklenirdi. Timur devrinde bu durumu örnekleyen çok sayıda olay cereyan etti. Mirzalar daha çok huzura alınmama, hapis ve sopa atılma gibi basit cezalandırmalar ile cezalandırıldı. Bu durumun bir sonucu olarak mirzaların devlete ve hükümdara olan bağlılığı sağlanarak ülke içinde huzursuzluğun ve ikilik çıkmasının önüne geçildi. Timur zamanında mirzalar hiç bir zaman ağır bir cezalandırma ile karşılaşmadılar. Ancak bu durum Timur'un ölümünden sonra Şahruh döneminden itibaren değişti ve mirzaların, emirlerin, beylerin cezalandırılmaları ile ilgili hususlar arttı. Timur dönemindeki mirzaların isyan veya devlet meseleleri ile ilgili huzursuzluklarının yok denecek kadar az olduğu düşünülürse, Timur'un bu cezalandırma yöntemindeki caydırıcılık politikası oldukça başarılı bir sonuç ortaya çıkarmıştır tezini savunmak oldukça kolay olacaktır. Nitekim Şahruh ve Şahruh'tan sonraki süreçte mirzaların katı bir şekilde cezalandırılmalarındaki artış, belki de caydırıcı cezalandırmalardan ziyade ölüm ile sonuçlanan cezalandırmalardan kaynaklanıyordu.

Beylere verilen zor bölgelerin idareciliği cezası sayesinde hem o kişinin ceza hükmü uygulandı hem de bölgenin idaresi sağlanmış oldu. Bu durum şüphesiz Timurlu devletinin idari işleyişinin de önünü açtı.

Her rütbe ve mevki üyelerinin cezalandırılmaları farklılık gösterirdi. İdam, zor bölgelere idareci olarak tayin, azl, aşağılanma ve tahkir edilme, sopa ile dövülme gibi birçok cezalandırma yöntemi uygulanırdı. Bu cezalandırmalar ordudaki her unsurun kendi işini verimli bir şekilde yapmasını ve cezalandırmalardan korkarak suça uzak durmalarını sağladı. Ancak tüm bunlara rağmen ordunun disiplininin sağlanması yönünde verilen cezalandırmalar caydırıcı özelliklere sahipti. Bu özelliğinden ötürü Timurlu Devleti özellikle Timur zamanında Asya'nın bozkır imparatorluğu olarak tarihteki yerini aldı.

KAYNAKÇA

Ahmetbeyoğlu, Ali, "Tarhan", *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 19-20.

Aka, İsmail, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, TTK Yay, Ankara 1994.

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK Yay, Ankara 2000.

Akbıyık, Hayrunnisa Alan, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilig*, 27, Ankara (Güz) 2003, 117-154.

Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Yay, İstanbul 2007.

Alî Şîr Nevayî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, II, (çeviri ve notlar), (Haz. Kemal Eraslan), TDK Yay, Ankara 2001.

- Barthold, Wilhelm, *Uluğ Beg ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 1997.
- Bozkurt, Mahmut Esat, *Aksak Demirin Devlet Politikası*, Gün Basımevi, İstanbul 1945.
- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr-Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk-*,(çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 2011.
- De Clavijo, Ruy Gonzales, *Kadiz'den Semerkant'a Seyehatler*, (çev. Zeynep Ertan), Pozitif Yay, İstanbul 2008.
- Dequignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumîsi*, VII, (trc. Hüseyin Cahid Yalçın), İstanbul 1924.
- Fasîh Ahmed b. Celâleddîn Muhammed Havafî, *Mücmel-i Fasîhî*, III, (nşr. Mahmud Ferruh), Meşhed 1239.
- Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu (Attila-Cengiz-Timur)*,(çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Yay, İstanbul 2010.
- Haider, Mansura, "Timurlular Devletinde Hakimiyet Anlayışı", (çev. Ekrem Memiş), *Türk Kültürü-Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, XXII/ XXV, Ankara (Eylül) 1984, 611-632.
- Handmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, (nşr. Celâleddin-i Humayî), Tahran 1362.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yay, Ankara 2006.
- Hurşah Bin Kubâd el-Hüseyinî, *Târih-i Kutbî*, (5. Kısım), (mürettib Seyyid Mücahid Hüseyin Zeydi), Yeni Delhi 1965.
- İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr- Bozkırdan Gelen Bela-*,(çev. Ahsen Batur), Selenge Yay, İstanbul 2012.
- Kanat, Cüneyt, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yay, İstanbul 2010.
- Macit, Ensar, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015
- Manz, Beatrice Forbes, *Timurlenk-Bozkırların Son Göçebe Fatih-*,(çev. Zuhâl Bilgin), Kitap Yay, İstanbul 2006.
- Marozzi, Justin, *Timurlenk- İslam'ın Kılıcı, Cihan Fatih-*,(çev. Hülya Kocaoluk), Yapı Kredi Yay, İstanbul 2006.
- Mirhand, *Ravzatu's-Safa*, (I. Ciltte 4-6.ciltler), (nşr. Abbas Zeryab), İntisarat-ı İlmi, Tahran 1358.
- Muhammed Yusuf Vâle İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn (Târih-i Timuriyân ve Türkmânân)*, Tahran 1379.
- Mu'inuddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'inî*, Tahran 1957.
- Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (çev. Necati Lugal), TTK Yay, Ankara 1987.

Onay, İbrahim, "Cengiz Han'ın Devletinde Türk Kültürünün Etkisi ve Katkısı", *Turkish Studies*, 7/4, Ankara 2012, 2441-2455.

Onullahi, Seyidağa, *XIII-XVII Esrlerde Tebriz Şeheri*, Elm Neşriyyatı, Bakü 1982.

Paydaş, Kâzım, "Moğol ve Türk İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması", *Bilig*, 39, (Güz) 2006, s. 195-216.

Sahibkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu, *Timur'un Günlüğü-Tüzükât-ı Timur-*, (Haz. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan), İnsan Yay, İstanbul 2010.

Solmaz, Gürsoy, "Timur ve Seferleri", *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, 540-553.

Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur- Zafernâme*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay, İstanbul 2013.

Tacü's-Selmânî, *Tarihnâme*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay, Ankara 1999.

Yağlı, Ali Rıza, *Timurlu Devleti'nde Vezîrlar ve Vezîrlık Kurumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Yakubovskiy, A. Yu., *Altın Ordu ve Çöküşü*, (çev. Hasan Eren), TTK Yay, Ankara 2000.

Yücel, Yaşar, "Timur Tarihine Dair Araştırmalar", *Belleten*, XLII /166, TTK Yay, Ankara (Nisan) 1978, 239-299.

Yücel, Yaşar, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay, Ankara 1989.